

نان‌هایی با طعم خاک اره

۲۸ بهمن ۱۳۹۹ ساعت ۱۲:۱۶

قحطی و کمبود مواد غذایی تا حدی وخیم بود که در جاهای مختلف بر سر نان دعوای خونین شکل می‌گرفت. کمبود آرد باعث شده بود تا در برخی از نانوایی‌ها، نان را با ترکیب خاک اره تهیه کنند. البته بخش قابل توجهی از مواد غذایی از جمله آرد نیز از ترس کمبود و قحطی احتکار می‌شد.

هنوز دو سال از آغاز دومین جنگ بزرگ جهانی نگذشته بود که آثار شوم اقتصادی و سیاسی آن گریبانگیر ایران نیز شد. گرچه رضاشاه در لفافه اعلام نموده بود که موضع ایران در این جنگ بیطرفانه است؛ اما در عمل به دلیل تصورات اشتباه خود، به حمایت پنهانی از آلمان نازی پرداخت. او امیدوار بود آلمان فاتح جنگ خواهد بود و همین موضوع می‌تواند معادله قدرت او با کشورهای غربی را تغییر دهد. با این حال حمایت رضاشاه از هیتلر خیلی زود خشم متفقین را برانگیخت و باعث تهدید رضاشاه از سوی متفقین و در نهایت اشغال کشور در شهریور ۱۳۲۰ شد. این رویداد، پیامدهای سیاسی و اقتصادی خاصی را به همراه آورد که در ادامه به برخی از مهمترین آنها پرداخته شده است.

پیامدهای سیاسی اشغال کشور

اولین تأثیر ورود متفقین به کشور، ایجاد موجی از ناامنی و هرج و مرج در کشور بود. البته بخشی از این ناآرامی ریشه در گذشته و نارضایتی مردم از حکومت رضاشاه داشت. از این رو به محض اشغال کشور و تضعیف قدرت سیاسی، مردم فرصت را غنیمت شمرده و ضمن اعتراضات سیاسی، به برخی از اقدامات هرج و مرج‌گرایانه دست زدند.

به عبارتی «هنگامی که جنگ دوم جهانی شروع گشت اکثریت مردم ایران از وضع سیاسی و اقتصادی خود ناراضی بوده و امیدوار بودند که تحولی روی دهد تا از زیر بار فشار طاقت فرسائی که با آن مواجه بودند رهائی یابند.»^۱ متعاقب با این شرایط «نارضایتی عمومی بسرعت در پایتخت گسترش یافت. در یک مورد چند جوان ایرانی از برابر مجسمه رضاشاه سوار بر اسب در میدان سپه گذشتند. یکی از آنان ایستاد و به مجسمه پرابهت شاه نگریست و فریاد زد: پدر سوخته، تو پول‌های ما را دزدیدی، به قند و شکر ما مالیات بستی، مجبورمان کردی در ارتش تو خدمت کنیم و اکنون ما را به بیگانگان فروختی!»^۱ آنگاه تفریغ به مجسمه انداخت. هرچند کمبود مواد خوراکی در تهران کاهش یافته بود، اما بیشتر بازارها بسته بود و دزدی زیاد شده بود.^۲

علاوه بر موضوع ناامنی و هرج و مرج، برکناری رضاشاه از قدرت را می‌توان از دیگر پیامدهای مهم در زمینه سیاسی دانست. البته رضاشاه خود به صورت داوطلبانه از قدرت استعفا داد؛ اما کناره‌گیری او اجتناب‌ناپذیر بود؛ «چرا که در داخل شیوه حکومتی او با نادیده گرفتن قانون و ممانعت از فعالیت آزادمنشانه نهادهای مشارکت قانونی، مانع اصلی توسعه سیاسی بود و در روابط

خارجی سیاستی غیرواقع‌بینانه تعقیب می‌کرد. سیاستی که در برابر متفقین پیش گرفته بود امکان ادامه حکمرانی برای او باقی نگذاشته بود. «۳ از این رو نه تنها برکناری رضاشاه از قدرت تحت تأثیر ورود متفقین به کشور صورت گرفت، بلکه انتخاب جانشین او یعنی محمدرضا شاه نیز با صلاحدید متفقین انجام شد.

پیامدهای اقتصادی اشغال کشور

آثار شوم اشغال کشور در بعد اقتصادی، با قحطی، بیماری و مشکلات اقتصادی بروز کرد. در سال‌های جنگ وضع اقتصادی ایران به صورت اسفناکی در آمده بود. تورم پول، افزایش قیمت‌ها، تشکیل بازار سیاه، کمبود خواربار و قحطی که نتیجه مستقیم حضور ارتش‌های بیگانه بود، موجبات نارضایتی شدید مردم را فراهم ساخته بود. حکومت‌های فروغی و سهیلی هم آنقدر گرفتار مشکلات سیاسی و حل و فصل مسائل روز با متفقین بودند که نتوانستند قدمی در راه بهبود وضع اقتصادی کشور بردارند. ۴ قحطی و کمبود مواد غذایی تا حدی وخیم بود که در جاهای مختلف بر سر نان دعوای خونین شکل می‌گرفت. کمبود آرد باعث شده بود تا در برخی از نانوایی‌ها، نان را با ترکیب خاک اره تهیه کنند. البته بخش قابل توجهی از مواد غذایی از جمله آرد نیز از ترس کمبود و قحطی احتکار می‌شد. هر چند که به استناد برخی از منابع، علت اصلی کمبود مواد غذایی، مصرف آن توسط نیروهای متفقین و احتکار از سوی آنان بود. چنانچه حضور متفقین در کشور، «از سال ۱۳۲۱ ش. کمبود غله مشکل نان را در مملکت به حد اعلای خود رساند. کلیه وسایل حمل و نقل زمینی و راه‌آهن که باید با انتقال به موقع امکانات غذایی، مشکلات مردم را در سر اسر کشور حل می‌کردند، در اختیار متفقین قرار داشتند و از حمل مایحتاج مردم پرهیز می‌کردند. وجود نیروهای اشغالگر و تلاش آنها برای جمع‌آوری غلات و به خصوص گندم، مردم را در تهیه نان دچار مشکل کرد.» ۵ مشکلات به وجود آمده، در سطح کلان نیز تأثیرات مخربی بر وضعیت اقتصادی داشت و باعث کاهش ارزش پول کشور شد و پیامدهای آن تا مدت‌ها گریبانگیر کشور بود. این وضعیت خود یک پیامد غیرمستقیم دیگر نیز در امور نظامی و اقتصادی کشور داشت و آن هم ورود آمریکا به صحنه اقتصادی، نظامی و سیاسی کشور بود. بر اثر قحطی و بروز مشکلات اقتصادی، ابتدا یک گروه مستشار اقتصادی به رهبری دکتر میلیسپو وارد ایران شدند تا به وضعیت آشفته اقتصادی سروسامان دهند. گرچه گروه مستشاران آمریکایی پیش از آن و در دوره قاجار نیز وارد ایران شده بودند، اما ورود آنان در این برهه، اعتراضات سیاسی آمریکا را به دنبال داشت. چرا که به دنبال مستشاران اقتصادی، گروهی نیز تحت عنوان مستشار نظامی وارد ایران شدند. با ورود این گروه از مستشاران، «اوضاع به گونه‌ای شد که والاس مری وزیر مختار جدید آمریکا در ۳ اوت ۱۹۴۲ [۱۲ مرداد ۱۳۲۱] با افتخار به سامر ولز معاون وزارت خارجه آمریکا تلگراف زد: «بزودی ما در وضعی خواهیم بود که عملاً ایران را اداره خواهیم کرد.» ۶ اظهار نظر والاس مری، خیلی زود محقق شد و آمریکا توانست بتدریج وارد صحنه سیاسی، اقتصادی و نظامی ایران گردد.

سخن نهایی

با ورود قوای متفقین به ایران در سال ۱۳۲۰، کشور صحنه آشفتگی‌های سیاسی و اقتصادی عدیده گردید. گرچه نابسامانی اقتصادی بیشتر متأثر از مسائل مربوط به ورود متفقین به کشور بود؛ اما آشفتگی‌های سیاسی، ریشه در اقدامات سیاسی رضاشاه در طول دو دهه زعامت و رهبری او بر کشور داشت. به عبارتی اقدامات رضاشاه به حدی باعث گسترش نارضایتی مردمی شده بود که به محض ورود متفقین به کشور، مردم از فرصت استفاده کرده و دست به برخی از تحركات سیاسی زدند که نتیجه آن بروز

فهرست منابع

۱. مصطفی فاتح، پنجاه سال نفت ایران، تهران، کاوش، بی تا، صص ۳۵۰-۳۵۱.
۲. ریچارد ا. استورات، در آخرین روزهای رضاشاه، تهاجم روس و انگلیس به ایران در شهریور ۱۳۲۰، ترجمه عبدالرضا هوشنگ مهدوی و کاوه بیات، تهران، مؤسسه پژوهش و مطالعات فرهنگی، ۱۳۷۰، صص ۳۲۱-۳۲۲.
۳. عبدالرضا هوشنگ مهدوی، روابط خارجی ایران (از ابتدای دوران صفویه تا پایان جنگ دوم جهانی) تهران، انتشارات امیرکبیر، چاپ یازدهم، ۱۳۸۵، ص ۱۰۲.
۴. همان، صص ۴۱۵-۴۱۶.
۵. موسی نجفی و موسی فقیه حقانی، تاریخ تحولات سیاسی ایران بررسی مؤلفه‌های دین، تجدد و مدنیت در تأسیس دولت - ملت در گستره هویت ملی ایران، تهران، مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، ۱۳۸۱، ص ۴۶۰.
۶. استورات، همان، ص ۳۵۹.

آدرس مطلب :

<https://www.cafetari.kh.com/news/48219/اره-خاک-طعم-های-ناز/48219>